Když dítě nemluví: Jak v MŠ navázat kontakt a rozvíjet komunikaci bez tlaku

Mgr. Věra Havlíková

Nemluví, nereaguje nebo komunikuje jinak, než čekáme. Jak takové dítě ve třídě podpořit, aniž bychom na něj tlačili? Speciální pedagožka Aneta Vodvárková vysvětluje, proč není cílem dítě „rozmluvit", ale nejdřív mu porozumět a co v praxi skutečně funguje.

Co si vlastně představit pod pojmem „nekomunikativní dítě" v prostředí mateřské školy?

Je důležité si hned na začátku říci, že „nekomunikativní dítě" je spíše pracovní označení než přesná kategorie. Velká část těchto dětí totiž komunikuje – jen ne způsobem, na který jsme běžně zvyklí.

Za nekomunikativní dítě je často považováno takové dítě, které nemluví, straní se kolektivu, **nezapojuje se do aktivit** apod. Často jde o děti, které nevyužívají aktivně verbální řeč, ale snaží se komunikovat jinými způsoby – například pomocí obrázkových kartiček, gest nebo svým chováním. Někdy dítě komunikuje velmi jemně a jeho signály mohou být snadno přehlédnutelné.

V prostředí mateřské školy jsou děti denně vystaveny velkým výzvám a běžná komunikace tak pro ně může být velmi náročná. Proto je třeba, aby k nim pedagog přistupoval co nejvíce individuálně, **s ohledem na jejich potřeby**. Jedině tak se dítě bude v tomto prostředí cítit bezpečně a tím se usnadní i navazování komunikace.

Jaké mohou být nejčastější příčiny toho, že dítě v MŠ nekomunikuje nebo komunikuje velmi omezeně?

Velmi často se v mateřské škole setkáváme s dětmi s narušenou komunikační schopností, opožděným vývojem řeči, vývojovou dysfázií nebo kombinací více faktorů. Významnou roli hraje také prostředí, ve kterém dítě žije – jeho přehlednost, tempo a nároky na dítě, míra jeho zatížení. Některé děti v mateřské škole nebo naopak doma „vypnou", protože je to pro ně **příliš náročné** – ať už smyslově, sociálně nebo emočně. Nesmíme zapomínat ani na děti s odlišným mateřským jazykem nebo děti, které potřebují delší čas na adaptaci.

> **Častou chybou pedagogů je tlak na výkon, snaha, aby dítě co nejdříve mluvilo. To často vede k opačnému efektu, dítě se stáhne a přestane se snažit.**

Vždy je proto důležité **dívat se na dítě v kontextu** a nesnažit se situaci zjednodušovat. Jinými slovy nehledat pouze „diagnózu", ale snažit se porozumět tomu, co dítě svým chováním sděluje.

Na co by se měl pedagog zaměřit jako první, když má ve třídě dítě, které nemluví?

Prvním krokem by neměla být snaha dítě „rozmluvit", ale **porozumět mu**. To znamená zastavit se, pozorovat a všímat si toho, jak dítě funguje – kdy je klidné, kdy je v napětí, co ho zajímá, jak reaguje na okolní podněty.

Měli bychom si také uvědomit, že jsou u dětí **rozdíly i v úrovni jejich porozumění**. Některé děti rozumí velmi dobře, ale nemluví, jiné mají obtíže i v porozumění. Jinak bude vypadat práce s dítětem s PAS, jinak s dítětem s opožděným vývojem řeči a jinak s dítětem, které je například úzkostné nebo se těžko adaptuje na nové prostředí. Zásadním krokem je proto **vytvoření bezpečného prostředí**. Dítě, které se necítí bezpečně, nebude komunikovat, nebo bude komunikovat velmi omezeně.

Jaké jsou nejčastější chyby, kterých se pedagogové v této situaci dopouštějí?

Jednou z nejčastějších chyb je **tlak na výkon** – tedy snaha, aby dítě co nej-

dříve mluvilo. Pedagog klade opakované otázky, vyžaduje do nekonečna odpovědi nebo dítě „zkouší". To ale často vede k opačnému efektu – dítě se stáhne do sebe a přestane se snažit úplně.

Další častou chybou je **nedostatečná struktura prostředí**. Pokud dítě neví, co se děje, co se od něj očekává, nebo je pro něj prostředí nepřehledné, jeho kapacita se výrazně snižuje.

Setkávám se také s tím, že pedagogové reagují pouze na verbální projevy. Pokud ale nereagujeme na neverbální komunikaci, která je pro to konkrétní dítě zásadní, ztratí pak zájem a má pocit, že s námi komunikovat nemůže.

A v neposlední řadě je to naopak **přílišná pomoc**, kdy pedagog předjímá potřeby dítěte, aniž by mu dal prostor něco sdělit.

Jak lze s dítětem navázat kontakt, pokud nereaguje na běžnou verbální komunikaci?

Velmi dobře funguje nejdříve s dítětem navázat určitý vztah. To znamená nesnažit se hned něco po dítěti chtít, ale být s ním, společně si hrát, **vstoupit do jeho světa**. Je dobré **komentovat jeho činnost** slovy či jednoduchými větami, napodobovat ho, vytvářet různé situace, kdy se dítě projeví. Pomáhá také, když víme, co dítě rádo dělá, a můžeme z toho udělat dobrý motivační nástroj ke společné aktivitě.

Osvědčuje se mi to i v soukromé praxi, když mi přijde nové dítě. První společné lekce si „jen hrajeme", ale pro mě je za tím mnohem víc. Pozoruji jeho chování v různých situacích, **zjišťuji, co ho zajímá** nebo naopak co nemá rádo. Na začátku mluvím vlastně jen já, ale na druhém či třetím setkání už dítě často něco zopakuje, ukáže mi na obrázku nebo se projeví emocemi. To je pro mě signál toho, že se cítí v bezpečí a můžeme postupně začít pracovat na jeho rozvoji.

Jaké metody nebo přístupy podporují rozvoj komunikace u těchto dětí?

V praxi funguje kombinace více přístupů, přičemž klíčové je vždy vycházet z aktuální úrovně dítěte. Základem je podpora funkční komunikace – tedy aby dítě zažilo, že má smysl něco sdělovat, a že jeho sdělení má odezvu.

Zásadní roli pro děti hraje **vizualizace a struktura**. Obrázky, kartičky s režimem dne, piktogramy nebo fotografie pomáhají dítěti lépe porozumět situacím i očekáváním. Zároveň mu dávají konkrétní nástroj, jak se vyjádřit – například při volbě činnosti, vyjádření potřeby nebo odmítnutí. Ale pozor, nejde nám o nahrazení verbální komunikace kartičkami. Vždy totiž daný obrázek či situaci dítěti slovně okomentujeme.

> **Provázanost rodiny, školy a odborníků vytváří stabilní a srozumitelné prostředí, v němž se může komunikace dítěte přirozeně rozvíjet.**

Velký význam má **práce v každodenních rutinách**. Právě opakující se situace, jako je oblékání, jídlo nebo úklid, vytvářejí ideální prostor pro rozvoj komunikace, protože jsou předvídatelné a srozumitelné. Dítě se v nich může lépe orientovat a snáze se zapojit.

Osvědčuje se také **zjednodušování a zpomalování komunikace** ze strany dospělého – krátké věty, jasná sdělení,

dostatek času na reakci. Důležité je dát dítěti prostor, aby mohlo iniciovat komunikaci, a neplnit automaticky všechny jeho potřeby předem.

Jakou roli hraje spolupráce s rodiči a dalšími odborníky – logoped, SPC, psycholog?

Spolupráce s rodiči je v této oblasti naprosto zásadní a často rozhodující pro efektivní práci s dítětem. Rodiče jsou ti, kteří dítě znají nejlépe – vědí, jak komunikuje v domácím prostředí, co funguje a co naopak ne, jaké má dítě zájmy nebo co ho snadno rozruší. Tyto informace jsou pro pedagoga velmi cenné a mohou výrazně ovlivnit nastavení podpory v mateřské škole.

Důležité je vnímat rodiče jako partnery, nejen jako „příjemce informací". Osvědčila se mi pravidelná, otevřená a citlivá komunikace – **sdílení drobných pokroků**, společné hledání funkčních strategií i sladění přístupů. Pokud dítě například využívá určité komunikační prostředky doma (gesta, obrázky apod.), je velmi přínosné tyto způsoby přenést i do prostředí školky, samozřejmě s ohledem na možnosti pedagogů.

Spolupráce s dalšími odborníky přináší také důležitou perspektivu. Logoped, speciální pedagog, pracovník SPC nebo psycholog mohou pomoci s přesnějším zmapováním obtíží dítěte a **doporučit konkrétní postupy**. Ve své praxi během spolupráce s rodinou také vždy nabízím možnost spojit se s pedagogy v mateřské škole, abych zjistila, jaké výzvy řeší v kolektivu a mohli jsme na nich pracovat i při individuálních konzultacích. Naopak i já jim nabízím podporu z mé strany, pokud ji chtějí, aby pro ně byla práce s dítětem snazší a srozumitelnější.

Celkově lze tedy říci, že právě **provázanost rodiny, školy a odborníků** vytváří pro dítě stabilní a srozumitelné prostředí, ve kterém se může komunikace přirozeně rozvíjet.

Co byste popřála pedagogům pro podporu jejich práce?

Pedagogové v mateřské škole hrají v podpoře dítěte klíčovou roli, proto bych jim přála, aby byli citliví a respektující k individuálním potřebám každého dítěte. Zároveň jim přeji hodně trpělivosti – pokroky totiž nemusí být na první pohled viditelné, ale to neznamená, že se nic neděje. A v neposlední řadě, aby na to nebyli sami, měli prostor sdílet s kolegy či jinými odborníky a cítili podporu ve své náročné, ale velmi smysluplné práci.

Autorka je advokační specialistkou v organizaci SOFA a spolupracuje externě s redakcí.

Mgr. Aneta Vodvárková

Je speciální pedagožka a lektorka, pracuje v soukromé poradně v Praze. Ve své praxi se věnuje podpoře dětí se speciálními vzdělávacími potřebami formou individuálních konzultací i skupinových aktivit. Pomáhá dětem s respektem k jejich potřebám a schopnostem, aby mohly naplno využít svůj potenciál a pokračovat ve škole s radostí a sebevědomím. Vychází z přesvědčení, že každé dítě může uspět, pokud mu vytvoříme prostředí, ve kterém se cítí bezpečně. Odkaz na webové stránky: www.specialnedetem.cz.

